

Др Сара Митић*

УГОВОР О КУПОПРОДАЈИ У СРПСКОМ СРЕДЊОВЕКОВНОМ ПРАВУ**

DOI: 10.5937/zgrfno-62802

UDK: 347.451:340.15](497.11)"04/14"

UDK: 347.44

UDK: 340.15

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД

Примљен: 14.11.2025.

Исправљен: 25.02.2026.

Прихваћен: 03.03.2026.

Апстракт: *Рад се бави тумачењем купопродајних уговора у српском средњем веку. У овом раду, поред тумачења Тарановског, биће размотрена и анализа коју је оставио његов следбеник Александар Соловјев. Биће дат осврт на правне изворе као што су: Душанов законик, повеље српских владара и трговачки уговори у контексту купопродајног уговора. Предмет анализе биће и приватне исправе, попут Призренске тапије. Рад треба да прикаже како су правне норме регулисале уговор о купопродаји. Посебна пажња биће посвећена битним елементима уговора, правима и обавезама уговорних страна, додатним пактима, као и процедуралним средствима за заштиту права. Посебан акценат ставља се на методолошки приступ Тарановског. Указује се на утицај византијских и западноевропских правних традиција на развој српског средњовековног права.*

Кључне речи: *уговор о купопродаји, српско средњовековно право, историја права, византијско право, Теодор Тарановски, Александар Соловјев.*

* Доцент, Правни факултет Универзитета у Нишу, имејл: sara.mitic@prafak.ni.ac.rs, ORCID ID: 0000-0003-2707-7190

** Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација, по Уговору евиденциони број 451-03-34/2026-03/ 200120 од 05. 02. 2026. године.

© Зборник радова Правног факултета у Нишу лиценциран је у складу са Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International лиценцом (CC BY-SA 4.0).

1. Увод

Уговор о купопродаји представља један од најстаријих и најзначајнијих правних института, чија се основна структура задржала од античких времена до савремених грађанскоправних система. У српском средњовековном праву овај уговор заузима је посебно место, што потврђују и разноврсни правни извори – од нормативних аката, преко владарских повеља, до ретко сачуваних приватних исправа. Иако средњовековно законодавство српских земаља у првом реду регулише јавноправне односе, обимни подаци о приватноправним институтима, укључујући и купопродају, сведоче о високом степену развијености правног промета. Управо овај институционални развој, видљив у фрагментима различитих извора, омогућава реконструкцију основних елемената уговора о купопродаји, његовог значаја и функције у правном поретку српске средњовековне државе.

Посебан значај у изучавању овог питања имају радови Теодора Тарановског и Александра Соловјева, чија анализа поставља темеље научног разумевања купопродајног односа у средњовековној Србији. Тарановски је, у својој истраживачкој методологији, инсистирао на повезивању домаћих извора са ширим византијским и западноевропским правним окружењем, указујући на нужност упоредноправног приступа. Соловјев, ослањајући се на Тарановског, продубљује анализу кроз интерпретацију приватних исправа, међу којима посебно место заузима Призренска тапија – најзначајнији сачувани документ о купопродаји непокретности из XIV века. Ова исправа, као и други извори, откривају да је уговор о купопродаји у српском средњем веку био формално и правно уобличен институт који је, као и у другим правним традицијама тог доба, имао и стварноправна дејства.

У том контексту, овај рад има за циљ да анализира институт уговора о купопродаји у српском средњовековном праву, ослањајући се на релевантне правне изворе и научну литературу. Посебна пажња посвећена је битним елементима уговора, правима и обавезама уговорних страна, додатним споразумима (као што је право прече куповине), као и процедуралним средствима заштите. Полазећи од Тарановског и Соловјева, рад настоји да прикаже сложеност тог института и да расветли његове карактеристике у правној стварности српског средњег века, у којој се прожимају домаћа традиција и утицаји византијског и западноевропског права.

2. Извори српског средњовековног права

Извори српског средњовековног права регулишу превасходно јавноправне односе. То не значи да приватноправни односи нису били развијени. Напротив. Њих налазимо, истина, у фрагментима, у обичајном праву, Законоправилу Светог Саве, Повељама, уговорима са Дубровником, па чак и у Душановом законнику. Према речима Тарановског, државно право у Душановом законнику има већу заступљеност посебно у односу на грађанско право „које је узето у обзир само у толико, у колико је од директног интереса за државу, и то као повластица владајућег staleжа владеоског и као заштита његових интереса” (Тарановски, 1930: 256). Много више података дају нам приватне исправе. До данашњег дана доспеле су Призренска тапија из XIV века и уговор из Трепче из XV века. Поставља се питање утицаја византијског права, или прецизније, права које је важило у Византији. Аутори су били различитог мишљења у погледу обима утицаја, могућих извора, као и хијерархије самих извора. Флорински сматра да је византијско грађанско право у Властаревој Скраћеној Синтагми и Законнику Јустинијана важило у Србији. Намисловски указује на могуће важење Номоканона и Синагагме, али наводи да Синтагма као зборник са већим бројем одредаба црквеног права није била једноставна за употребу, па претпоставља да је био у примени Закон Јустинијана. Зигел, с друге стране, придаје Синтагми теоретски или значај упутства за судије. Јиречек недостатак грађанског права у Душановом законнику тражи у грчким књигама, посебно у Законнику Јустинијана. Новаковић је мишљења да су преведени византијски зборници коришћени за суђење у српској средњовековној држави. Герасимовић сматра да су превођени и адаптирани зборници имали карактер упутства, а не законску снагу. Доленц заступа став да допуне треба тражити у новелама византијских царева, али и у обичајном праву. Полићевић негира значај византијских правних зборника (Соловјев, 1927: 431). Соловјев оцењује да се одломци грађанског права Душановог законика могу проучавати само у вези са целокупним грађанским правом Скраћене Синтагме и Законика Јустинијана. Властарева Синтагма садржи посебну главу А-5 „О куповини о продаји”, а Законик Јустинијанов садржи одредбе о истом уговору у члановима 7-12¹ (Новаковић, 2005: 151, IX; 160, II; 161, 184, III). Данас је неспорно да је српска средњовековна држава имала државни и правни узор у Византији. Уосталом, одговор на питање о обиму утицаја самих извора даће нам потоња анализа уговора.

1 Византијски правни зборници посвећивали су велику пажњу уговору о купопродаји: IX глава Еклоге, XIV глава Прохирона, XXIII глава Епанагоге, цела књига XIX Василика.

Извори показују да су два термина била карактеристична у средњовековном облигационом праву, дуг („длг”) и вера. Дуг је био општи термин за означавање облигација, а вера се односила на саму суштину облигационог односа – на савесно испуњавање обавезе. Зато се и склапање уговора сматра као нуђење и примање вере. У прилог томе говори уговор краља Стефана Уроша са Дубровником из 1253. године у коме краљ захтева „стајање у правоверној вери” (Новаковић, 2005: 150, VII). Цар Стефан Урош, укидајући царине уведене Дубровнику, „даде” им своју „царску веру” (Новаковић, 2005: 182, I). Слично, налазимо у чл. 51 Душановог законика „Веровати ли га ћу? – Веруј колио и мене” (Ранђеловић, Тодоровић Крстић, 2009: 30).

У српском средњовековном праву, према Тарановском, постоје следећи уговори: поклон, купопродаја, размена, зајам, закуп, остава и ортаклук.

3. Уговор о купопродаји

Тарановски и Соловјев користе назив уговор о куповини и продаји, што би могло да се сматра директним преводом римског *emptio-venditio*. Српски грађански законик назива уговор, уговором о продаји и куповини², за разлику од аустријског Општег грађанског законика, који га назива уговор о куповини³, што упућује да је уговор могуће и имао назив који му дају Тарановски и Соловјев. Уговор је, за разлику од римског права, имао стварноправна дејства. Дакле, није био потребан *modus acquirendi*, већ је био значајан тренутак када су уговорне стране изјавиле вољу и уговор написале. На то упућује Призренска тапија и израз да право својине прелази на купца „од данас“ („однска“), што је у складу са одредбама византијског права (Соловјев, 1927: 441). Наиме, код Еклоге купопродаја престаје да буде консенсуална и производи правна дејства само уколико је бар једна од страна испунила своју чинидбу (Аврамовић, Станимировић, 2007: 176).

3.1. Битни елементи

Essentialia negotii, као битни елементи, постоје код сваког уговора. Поставља се питање шта је било предмет уговора, односно да ли су и непокретности биле предмет купопродаје имајући у виду специфичности баштине?

2 Уговор о продаји и куповини је смештен у главу XXIV која носи назив „О продаји и куповини” и обухвата чланове од 641-676 Српског грађанског законика.

3 Уговор о куповини регулисан је у XXIV глави који назив „О уговору куповине” и обухвата чланове 1053-1089 аустријског Општег грађанског законика.

Доказ о постојању купопродаје на непокретним стварима пружа термин „купљеница”, који се користио за правни промет свих врста непокретних ствари, властеоских, властеличићских, припадника клира, жупских и црквених људи, црквених, манастирских и владарских непокретности (Тарановски, 1996: 648). Баштина, а земљишна својина уопште, била је у својини целе породичне заједнице, и као таква могла је да буде предмет располагања само уз сагласност сродника.⁴ Тарановски наводи да је баштина, као основна и незаменљива подлога благостања целе породичне заједнице, продавана само у изузетним случајевима, из невоље. Наговештај за то пружа белешка из пописа имања Хтетовског манастира око 1346. године, где је Крамирова кћи са породицом дала манастиру баштину Крамирово селиште у „гладно време“ (Соловјев, 1926: 131). Повеле (хрисовуље) пружају податке о купопродаји у случајевима када је владар куповао земљу због поклона манастиру, као и кад је куповао земљу од једног манастира како би је поклонио другом манастиру или цркви. У истом циљу, владари су куповали непокретности и од приватних лица. Хрисовуље бележе и случајеве купопродаје између приватних лица (Тарановски, 1996: 646-647). Краљ Милутин купио је земљу код хиландарског манастира за обезбеђење цркве Вазнесенија на пиргу у Хрусији 1309-1316. године, а забележен је и случај када је исти краљ купио из заоставштине неког Липсиота и других лица разна места у Скопљу и поклонио их манастиру Св. Ђорђа Скопског 1300. године. У Хиландарској хрисовуљи (1276-1281) наводи се виноград у Призрену који су купили Будимирци Православићи (Новаковић, 2005: 480, V; 610, XIII-XIV; 611, XVI; 387, II).

Поред непокретности, и покретне ствари биле су предмет овог уговора. Душанов законик прописивао је слободу трговине покретним стварима у чл. 118 и 121, која је претходно била гарантована старим обичајним правом и уговорима са Дубровником. У том смислу били су организовани тргови – јавни (краљевски и царски) и патримонијални. Јавни тргови били су доступни свима, док су патримонијални тргови били потпуно слободни или организовани само на становништво датог властелинства.⁵ Поједини тргови били су подвргнути ограничењима у

4 Ово се односи на праве баштине, као наслеђене ствари. Друга врста баштина била је купљеница. Купљеницом се могло располагати слободно. Осим поделе баштина обзиром на начин стицања, баштине су се делиле и на слободне и потчињене баштине у зависности од припадности друштвеној групи (Павловић, 2005: 108).

5 Хрисовуља Епископије призренске на Левиши из 1326. године: „и на си панађур да греде vsаки, или је Грк, или је Латинин” (Новаковић, 2005: 640, XVII).

погледу одређене врсте ствари.⁶ Специјално ограничење слободе трговине на свим трговима проистицало је из регалног права прече продаје меса са владаочевих имања (Тарановски, 1996: 648). У погледу покретних ствари, Душанов законик наводи робове и ратни плен. У чл. 21 забрањује продају роба неверноме, тј. нехришћанину, а у чл. 132 прописује да лице које би купило нешто од плена има могућност да се оправда од оптужбе да је ствар украдо путем пороте (Ранђеловић *et al.* 2009: 26, 43). Уговор краља Стефана Првовенчаног са Дубровником из 1220. године одређује да ствари треба да буду одређеног квалитета, конкретно забрањује продају разводњеног вина, „фалсифицирање” (Новаковић, 2005: 137, I-II). Осим ствари, и права су могла да буду предмет купопродаје. Извесни Новак Бориславовић продао је четвртину своје воденице Манастиру Св. Богородице у Архиљевици (Тарановски, 1996: 649). Дечанска хрисовуља пружа податке о купопродаји где су предмет била јерархијска црквена права (Новаковић, 2005: 652, LII). Предмет уговора су, у Призренској тапији, поред непокретности, биле и службености. Службености *itineris et actus* одређене су реченицом: „пут двора тог слободан с коловозом” (Соловјев, 1927: 440).

Цена ствари била је други битан елемент. Била је одређена у новцу, али су постојали случајеви где је она била и у стоци (Новаковић, 2005: 647, IV). Поред новчаног износа, купац непокретног имања давао је продавцу неки додатак у натури. То потврђује већ наведени пример купопродаје Краимирове кћи, где је уз основну цену од „20 кабал жита” додатак био „мех сиренија и полутак сланине” (Соловјев, 1926: 131). Цена је одређивана слободно, аутономијом воље уговорних страна. То потврђује и Призренска тапија где је цена била одређена у сребру, а не у перперу који је био законито средство плаћања. Међутим, има случајева када је цена одређивана по закону и наредби надлежних власти. Уговор краља Стефана Првовенчаног са Дубровником око 1220. године прописивао је цену у складу са оном установљеном на краљевском тргу у Брскову (Новаковић, 2005: 137, I). Овакви случајеви односили су се најчешће на вино и мед. Вино, као веома пожељно пиће владара и властеле, произвођено је у ограниченим количинама, па су зато оваква решења била неопходна (Павловић, 2005: 112).

6 Скопски патримонијални трг: „И постави краљество ми панагир, и на сем панагири да се продаје без игуменова благословљеније. Кто ли се обрете продав, да плати 12 перпер и да му узме црков вино и хлеб и месо. Такожде и ва всех метохијах Светаго Георгија да не метеха никто вина унести” (Новаковић, 2005: 611, XXII).

3.2. Дејство уговора

Дејство уговора састојало се у правима и обавезама уговорних страна. Купац је био у обавези да исплати цену, а продавац је био у обавези да преда ствар и пружи купцу заштиту од евикције.

Исплата цене била је битан елемент при закључивању уговора о купопродаји. У одређеним случајевима, дозвољавала се могућност да продавац одустане од посла ако цена није била исплаћена у потпуности. Закон Јустинијана предвиђао је такву могућност у чл. 8: „Ако кто прода њиву или виноград или друго што и прими от цене половину и опет се предомисли да не прода, има да врати цену и своје опет да узме; ако се покаже да је било дато премда мало више од пола цене, онда се не сме одустати од уговора” (Тарановски, 1996: 650).

Продавац је био у обавези да обезбеди мирну државину купцу и заштити од правних претензија трећих лица. Потврду за евикцију налазимо у Скопској хрисовуљи из 1300. године. Наводи се случај купопродаје која је имала за предмет својину цркве. Купац је имао право да тужи, односно „иште” продавца због штете, који је био у обавези да је надокнади, а ствар се враћала цркви као власнику (Тарановски, 1996: 653). У Призренској тапији, ту обавезу преузима на себе син уговорне стране: „ако име што говорити (кто од сродника и сумећника), а Првослав да одговарат, а купац да је слободан”. У случају да је купцу ипак била одузета ствар, продавац је био дужан да надокнади штету.

3.3. Додатни споразуми

Од додатних споразума помиње се право прече куповине.⁷ Тарановски наводи да Закон Јустинијана, односно српска прерада Земљорадничког закона садржи такве одредбе које су важиле у Србији. „Ако ко хоће да прода у селу коју ствар, нека је не прода туђем човеку, него сељаку из истог села, јер не би таква куповина вредела, нити би купац имао користи, само да (натраг) прими (цену) што је дао (чл. 10). Ако ко продаје шупу („хлевину”) или њиву или виноград или млин, нека

⁷ Право прече куповине *ius protimiseos* има свој основ у римском *pactum protimiseos*. За разлику од римског права где је оно било уговорног карактера, право прече куповине има свој основ и у закону. Настаје из фискалних потреба, конкретно плаћања пореза. За време Константина Великог постојала је наредба која је искључивала странце од куповине у корист суседа и рођака. Ова мера укинута је 391. године, али се наредбом из 415. године одређује да само суседи могу да купују земљу у селима. Одређене допуне извршене су 468. године и без промена унете су у Јустинијанов кодекс и Василике. Роман Лакапен издао је Новелу о праву првенства у куповини 922. године. Новела разликује пет разреда сувласника и суседа, и прописује детаљну процедуру (Соловјев, 1998: 420).

пре јави о томе сродницима и суседима (из исте општине) да они купе; ако не би они хтели да купе, нека онда прода туђем човеку, који хоће да купи; ако јави сродницима и суседима и прода туђем човеку, онда су сродници и суседи вољни да у року од десет година оспоре продају и да врате цену, а имаће да узму; а после 10 година ништа да се не тражи” (члан 11) (Тарановски, 1996: 653-654). Право прече куповине имали су сродници, суседи, сумеђници у року од 10 година. Поставља се питање да ли су се прописи о праву прекупа примењивали на властелу. Тарановски наводи да би једино могло да се говори о праву првенства сродника јер властелин није могао имати сумеђнике из истог села пошто је село било јединица властеоског земљопоседа (Тарановски, 1996: 655-656).

Капара⁸, као новчани износ који је давала једна уговорна страна другој из различитих разлога, вероватно је постојала у српском средњовековном праву, иако нема исправа које би то потврдиле. Соловјеј сматра су правила о капари важила у правно-економском промету с грчким и далматинским трговцима. Као потврду томе наводи превод Синтагме и грчку реч $\alpha\rho\rho\alpha\beta\omega\nu$, која овде преовладава у византијском облику као аравон или аравун. Појам капаре означава се и речима арауна, равна, раона или рамна (Соловјеј, 1998: 418-419).

4. Призренска тапија

Од приватних исправа, две су доспеле до данашњих дана. Једна од њих је Призренска тапија из XIV века.⁹ Призренску тапију пронашао је Милош Милојевић 1870. године.¹⁰ Соловјеј је у својој анализи дошао до закључка да је уговор о купопродаји састављен по угледу на византијске уговоре, по уобичајеном византијском формулару (Соловјеј, 1927: 438). То се може приметити ако се посматра било који сегмент ове исправе.

8 Капара, *arra*, *arrha*, у старије доба *arrabo*, *arrhabo* постојала је још у римском праву, а вероватно је преузета из грчких обичаја који су створени по узору на праксу семитских трговаца. У класичном римском праву служила је као доказ о закључењу уговора, *arra confirmatoria*, а у Јустинијановом праву постоји и посебна врста капаре као одустаница, *arra poenitentialis* (Romac, 1983: 34).

9 Није познато где се налази оригинал, али постоји препис у Гласнику XXXV (Гласник XXXV: 121-122).

10 У трећој књизи свога дела „Путопис дела (Праве) Старе Србије” Милојевић наводи да је пронашао ову тапију на тавану Цркве Св. Ђорђа за време пожара (Милојевић, 1871: 234-236). Ј. Шафарик описује исправу на следећи начин: „... нашао и једну листину, писану на кожи ситним екорописом, какав се из канцеларије србских владалаца од Душановог времена појављује, која садржава званични документ грађанско-правног рода, а која баца јасну светлост на унутрашњу или обштинску управу и на уређење грађанског живота оног времена...” (Гласник XXXV: 120).

Византијски формулари одржали су се у Призрену још од византијског доба јер је грчко становништво настављало византијску традицију. Ступајући у правно-економски промет са српским становништвом, та традиција се настављала. Пословни односи са Светом Гором, почев од Св. Саве, такође су допринели њиховом опстанку (Тарановски, 1996: 652-653). *Tabelliones* или *notikoi*, познати и римском и византијском праву, састављали су приватне исправе.¹¹ У западним деловима српске средњовековне државе Душановог времена, исправе су састављали нотари северноиталијанског типа¹², док су у јужним деловима то чинили номици византијског порекла. У Милутиновој повељи скопском манастиру из 1300. године налази се прва формална потврда постојања бележника „освен иномикова откупа и прочега ексода” (Новаковић, 2005: 610, XIII).¹³

Постоје три дела: увод (протокол), текст (садржина) и есхатокол (завршетак исправе).

У уводу налазе се имена продавца и других лица, и инвокација имена Божијег. Најпре следе крстови, а потом имена лица. На првом месту наводи се име продавца – Доброслава, затим њена два сина и једна ћерка. Следе крстови „међника” или „сумеђника” (редом: Богослава, Бабица, поп Доброслав, Софија с децом, Милош, Рајко с братом). Дакле, укупно 10 лица. Као 11. крст понавља се крст Доброславе са сином јер она гарантује за све сумеђнике и сроднике. Деца се наводе јер је био потребан њихов пристанак на отуђивање породичне својине. Сродници и међници се наводе због одрицања на право прече куповине.¹⁴ Последње у протоколу је

11 *Tabellio* - писар, бележник, лице која се професионално бавило састављањем приватних исправа, најчешће докумената о закључивању правних послова. У Јустинијановом праву, захтевала се службена дозвола, а сама делатност била је под надзором државних органа (Romac, 1983: 337). У византијском праву постојали су номици.

12 Развој северноиталијанског нотаријата почиње за време владавине Лангобарда, тачније од закона краља Ратхиса 746. године (Pandelletti, 1877: 290). У XII веку почиње развој јавног нотаријата у северној Италији. Нотарска исправа добија *fidem publicum* и постаје главно доказно средство на суду као *instrumentum publicum*. Једино су јавни нотари имали овлашћење да састављају *instrumentum*, где су стављали свој знак (*signum notarii*) и на тај начин оверавали исправу. Исправе су биле уписиване у књиге, *libri notarii* (Соловјев, 1927, 435).

13 Освајањем Скопља 1282. године, краљ Милутин затекао је постајање института номика након чега и сам почиње да га користи.

14 Увод одговара византијским приватноправним исправама. Оне, углавном, почињу крстовима (*signa*) са именима преносилаца, рођака и суседа (*meros*), а понекад је могућа и инервизија. Срећу се 6, 8, а на појединим местима и 14 крстова редоследом који је назначен у Призренској тапији (Соловјев, 1927: 438).

вербална инвокација: „Ва име Отца и Сина и Светога Духа” (Тарановски, 1996: 651).¹⁵

У самом тексту уговора, сада се поред имена продавца наводи и купац (Мано), као и да је уговор склопљен потпуно добровољно. Следи опис предмета уговора, односне непокретности који је сачињен с обзиром на парцеле суседа (ширина: 17 + 30 лаката, дужина: 30 + 21 лакат).¹⁶ Затим се наводи и цена (8 литара сребра).¹⁷ Уз пренос права својине наведена је и службеност (*itineris et actus*).¹⁸ Јасно је одређено купчево право располагања (од данас нека облада Мано оним двором као прави баштиник).¹⁹ Уговор је имао стварноправна дејства о чему је било речи. Предвиђена је и санкција (световна) за непоштовање уговора, односно за лице које захтева од купца предмет уговора. Санкција је била двострука: „да се не чује в сваком суде царева и црквном, да платимо налогију цркви”²⁰ (Тарановски, 1996: 651).

На Призренској тапији нема ни места ни датума закључења уговора.²¹ У есхатолу наведена су имена тринаест сведока, од којих су два већ поменута у уводу уговора (јер су сумеђници), а једанаест је нових, од којих су сви мушкарци како би обезбедили доказну снагу документа.²² На крају следи потпис састављача исправе, номика Николе, и на полеђини крст и потпис купца.²³

15 „*En onomati tou patros kai tou hyiou kai hagiou*”, вербална инвокација долази након *signa* у византијским приватноправним исправама (Соловјев, 1927: 439).

16 У византијским исправама границе непокретности (*periorismos*) описују се у односу на четири стране света или по ширини и дужини (Соловјев, 1927: 440).

17 Цена је означена на истом месту у византијским приватноправним исправама (Соловјев, 1927: 440).

18 На овом месту се обично наводи формулација „*meta panton ton dikaion kai pronomion auton*” односно на купца се преносе „сва права и правине” предмета што одговара појму службености (Соловјев, 1927: 440).

19 „*To echein*”, „*charizein*”, „*proikizein*”, „*polein*” (Соловјев, 1927: 441).

20 Сличну формулацију налазимо у византијским исправама: „*me eisakouesthai*”. У византијским исправама помињу се царски суд и казне (*prostimon*) у корист царске благајне (Соловјев, 1927: 442).

21 Византијске исправе, након санкције садрже датум који се рачунао по месецу и индикту. Соловјев је, изостављање датума у Призренској исправи објашњавао утицајем словенских записа „који не полагају много на датум”, а изостављање места, утицајем византијских исправа чија је то „карактерна црта” (Соловјев, 1927: 444).

22 Сведоци (*martyroi*) имали су значајно место на крају византијских приватноправних исправа (Соловјев, 1927: 444).

23 На исти начин завршавају се византијске исправе: „*N. nomikos egrapsa kai hypergrapsa*” (Соловјев, 1927: 445).

5. Закључак

Истраживање уговора о купопродаји у српском средњовековном праву, сагледано кроз радове Теодора Тарановског и његовог следбеника Александра Соловјева, показује да је овај институт представљао један од најважнијих сегмената облигационоправног промета тога доба. Пажљивом анализом извора, од нормативних аката попут Душановог законика, преко владарских повеља, до приватних исправа попут Призренске тапије, уочава се да су у правној пракси постојали и били уочљиви битни елементи, права и обавезе уговорних страна, додатни споразуми. Посебну вредност представља чињеница да је уговор о купопродаји, у свом формалном и садржинском облику, сведочио о прожимању византијских и западноевропских утицаја са домаћим правним традицијама, што потврђује тезу Тарановског да српско средњовековно право није постојало у изолацији.

Методолошки приступ Тарановског, у којем „посматрање је основа историјског познавања“, показао је да је неопходно проучавати националну правну историју у ширем компаративном контексту (Тарановски, 1921: 3). Искључиво ослањање на домаће изворе, без упоредноправне анализе, носи ризик погрешне интерпретације и преувеличавања националне самобитности, док познавање развоја права других народа омогућава прецизније и објективније сагледавање домаћих института (Тарановски, 1930: 242). Управо такав приступ, примењен на уговор о купопродаји, открива да је средњовековна Србија делила заједничке правне тенденције са другим европским државама свога времена, прилагођавајући их сопственим друштвено-економским условима.

Својим опсежним и систематичним радом на историји српског права у немањићкој држави, Тарановски је поставио темеље савременог проучавања српске правне прошлости. Како је сам записао: „Објављујући ову књигу, завршавамо рад на систематском обрађивању историје српског права у Немањићкој држави, који је у току више година био за нас труд и наслада. Опраштајући се са њим, испраћамо један део нашег живота, а то је у извесним годинама и помало тужно. Ипак се утеха састоји у томе што завршен рад омогућава нова истраживања на овом пољу” (Тарановски, 1996: 18). Та мисао и данас представља подстицај да се историјскоправна анализа настави, продуби и прошири, како би правна цивилизација средњовековне Србије била сагледана у својој пуној сложености и у међународним оквирима у којима је настала.

Литература

- Аврамовић, С., Станимировић, В. (2007). *Упоредна правна традиција*. Београд: Гласник ХХХV.
- Келзен, Х. (2010). *Општа теорија права и државе*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Милојевић, М. (1871). *Путопис дела (Праве) Старе Србије* III. књига
- Новаковић, С. (2005). *Законски споменици српских држава*. Београд.
- Randelletti, G. (1877). *Fontes iuris italici*, V, I.
- Павловић, М. (2005). *Српска правна историја*. Крагујевац.
- Ранђеловић, Н., Тодоровић Крстић, М. (2009). *Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа*. Ниш.
- Ромас, А. (1983). *Рјечник римског права*. Загреб.
- Соловјев, А. (1926). *Одабрани споменици српског права (од XII до XIV)*. Београд.
- Соловјев, А. (1927). Уговор о куповини и продаји у средњевековној Србији. *Архив за правне и друштвене науке*, књ. ХХХII, 429–448.
- Соловјев, А. (1998). *Законодавство Стефана Душана, цара Срба и Грка*. Београд.
- Тарановски, Т. (1921). Задатак и метода историје права. *Архив за правне и друштвене науке*, коло 2, књ. ХХ, 1–16.
- Тарановски, Т. (1930а). Стручни правни моменти у историји права. *Архив за правне и друштвене науке*, коло 2, књ. ХХХVII, 249–263.
- Тарановски, Т. (1930б). Фистел-де-Куланж у историографији српског права. *Архив за правне и друштвене науке*, коло 2, књ. ХХХVIII, 241–244.
- Тарановски, Т. (1996). *Историја српског права у Немањићкој држави*. Београд.

Sara Mitić, LL.D.*

The Contract of Sale in Serbian Medieval Law

Summary

This paper provides a comprehensive analysis of the contract of sale in Serbian medieval law, based on a broad corpus of legal and customary sources. Starting from the works of Teodor Taranovski and Aleksandar Solovyev, the study examines how the contract of sale functioned as a central institution of private law during the Nemanjić period. Although the Serbian medieval legislation primarily regulated public law relations, numerous provisions of Dušan's Code, royal charters, commercial agreements with Dubrovnik, and preserved private deeds (most notably the Prizren Title-Deed from the 14th century) reveal a developed system of contractual obligations.

The paper identifies and explains the essential elements of the contract of sale, including the object of sale (movable and immovable property, as well as certain rights) and price. Special attention is given to civil law institutes such as pre-emption rights, the seller's duty to protect the buyer from eviction, and the role of procedural mechanisms in safeguarding contractual rights. A significant thematic component of this study is the influence of Byzantine law on Serbian medieval legal practice. Scholars' views on the extent and hierarchy of these influences differ, but the analysis demonstrates that Serbian private law cannot be fully understood without situating it within the broader Romano-Byzantine legal tradition. The Prizren Title-Deed, structured on the Byzantine formulaic patterns (formularies), serves as a key example of this reception. By combining the historical source analysis with the methodological principles advocated by Taranovski, especially the necessity of comparative legal history, the paper shows that the Serbian medieval contract of sale reflects a synthesis of domestic customary norms and external legal models. The concluding part emphasizes that this institution not only illuminates the practical functioning of private law in medieval Serbia but also contributes to a deeper understanding of the broader legal culture and its position within the legal developments in medieval Europe.

Keywords: *contract of sale, Serbian medieval law, legal history, Byzantine law, Teodor Taranovski, Aleksandar Solovyev.*

* Assistant Professor, Faculty of Law, University of Niš

